

TEORETICKO PRÁVNE REFLEXIE O VZNIKU HOSPODÁRSKEHO PRÁVA.

DUŠAN HOLUB

Katedra obchodného práva Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave

Abstrakt

Hospodárske právo bolo vytvorené ako nové, samostatné právne odvetvie, ktoré upravuje vzťahy v socialistickej ekonomike. Oblasť výroby upravená hospodárskym zákonníkom sa právne oddelila od oblasti spotrebiteľskej, ktorá bola upravená občianskym zákonníkom. Hranica medzi legislatívnou úpravou občianskeho práva a hospodárskeho práva bola veľmi ostrá a zásadne neprekročiteľná. Jednalo sa o právnu úpravu konštruovanú na odlišný hospodársky systém, ako je súčasný. Pre ekonomiku založenú na súkromnom vlastníctve a trhových vzťahoch je socialistické hospodárske právo nepoužiteľné.

Kľúčové slová

Hospodárske právo, hospodárskoprávne vzťahy, socialistické organizácie, akty hospodárskeho riadenia, socialistická ekonomika, hospodársky zákonník, hospodársky systém.

Abstract

Economic law was created like new, independent law subdivision, which arranges relations in socialist economy. The bounds between legislative modification of civil and economic law was very sharp and radically uncrossable. The area of production alternated by Economic Code has legally separated from the consumer's one, which was alternated by Civil Code. It dealt about legal alternation constructed for a different economic system, like the present one. For the economy based on private ownership and market relations is socialist economic law unusable.

Key words

Economic law, economy-law relations, socialist organizations, acts of economic control, socialist economy, Economic Code, economic system.

Od roku 1950 sa v oblasti právnej úpravy ekonomických vzťahov uberal vývoj tým smerom, že stále väčšie komplexy hospodárskoprávnych otázok boli upravované špeciálnymi

predpismi. „Veľký počet právnych predpisov nižšej právnej sily a ich časté zmeny, ktoré upravovali zmluvný systém viedol k neprehľadnosti. Začala sa prejavovať roztrieštenosť a neprehľadnosť právnych úprav.“¹

Rozsiahle splnomocnenia na vydanie vykonávacích predpisov viedli k rozvoju neprehľadného systému zákonodarstva a neskôr do myšlienky a doktríny hospodárskeho práva. Doktrína hospodárskeho práva nadväzovala na niektoré prúdy, ktoré sa objavili v sovietskej právnej teórii², kde sa však nerozvinuli alebo aspoň nevyústili do významného legislatívneho a kodifikačného diela. Podstatou doktríny hospodárskeho práva bola téza, že v socialistickej ekonomike vznikajú kvalitatívne nové vzťahy, s natoľko špecifickými rysmi, že ich vyčleňujú do zvláštnej kategórie. „Označení hospodársko právni vzťahy není samoúčelné. Zákon jím chce naznačit, že právní vzťahy, které budou podle něho vznikat, budou tvořit určitý vzájemně souvisící celek, odlišný od právních vztahu upravovaných tradičními právními odvětvími, zejména právem občanským a právem správním“.³

Sovietsky zväz si uchoval základy občianskeho zákonodarstva ako aj občianske zákonníky pre jednotlivé republiky Sovietskeho zväzu a nikdy neschválil hospodársky zákonník. Na hospodárskoprávne vzťahy boli v Sovietskom zväze vždy subsidiárne aplikovateľné civilné kódexy. Na druhej strane stále prebiehali doktrinálne spory o systém práva a postavenie právnych odvetví.

V teoretických diskusiách o hospodárskom práve sa riešila otázka či je hospodárske právo zvláštne, samostatné právne odvetvie, alebo či je samostatnou časťou občianskeho práva, alebo či hospodárske právo vôbec existuje a právna úprava hospodárskych vzťahov tvorí integrálnu súčasť občianskeho práva. Jeden z názorov bol, že právna úprava hospodárskoprávnych vzťahov má byť koncipovaná ako nové, samostatné právne odvetvie, nezávislé na občianskom práve, ktoré upravuje zásadne odlišné vzťahy.

Názor, že hospodárske právo je samostatným právnym odvetvím získal mnohých priaznivcov, nebol však jednoliaty.

¹ Suchoža, J.: Hospodárske zmluvy, In: Právny obzor, Bratislava 1985, s. 33.

² bližšie pozri Pelikánová, I. : K diskusi o hospodárském právu v sovětské právnícké literatuře, In AUC Iuridica, 1979, 1-2, s. 95 - 133

³ Čapek, K. – Kvasnička, V.: O československý hospodárský zákoník. In: Právnik 1963, s. 568.

Dôvodom, ktorý nedovoľoval podriadenie hospodárskoprávnych vzťahov občianskemu alebo správne právu malo byť to, že tieto vzťahy sú upravené dvojitou metódou právnej úpravy, obsahujú dvojité rozdielne a navzájom neoddeliteľné prvky. Tieto dve metódy a dva prvky boli vzťahy vertikálne a horizontálne. Konkrétne išlo o to, že horizontálne vzťahy medzi navzájom rovnocennými organizáciami vznikali síce na základe zmlúv ako bežné záväzkové vzťahy, ale ich vznik, zmena, zánik a tiež ich obsah boli ovplyvňované vertikálne zásahmi riadiacich orgánov, tzv. aktov hospodárskeho riadenia. „...vzťahy, do ktorých socialistické organizácie pri uskutočňovaní svojej hospodárskej činnosti vstupujú, sú jednak vzťahy po ose vertikálnej, teda vytvárané zo strany hospodárskych orgánov pri riadení národného hospodárstva a jednak vzťahy osi horizontálnej, do ktorých vstupujú hospodárske organizácie v rámci kooperácie s inými hospodárskymi organizáciami pri realizácii svojej plánovanej hospodárskej činnosti. Určujúcim znakom týchto vzťahov je ich plánovitý charakter.“⁴

Aktami hospodárskeho riadenia bolo možné založiť, zmeniť a zrušiť záväzkové vzťahy, určoval sa nimi obsah a predmet týchto vzťahov. Akty hospodárskeho riadenia totiž určovali povinnosť uzavrieť zmluvu a tiež predmet, lehoty, rozsah a cenu dodávok atď. Vertikálne prvky tak prenikali do všetkých prvkov horizontálnych záväzkových vzťahov. Reálne prítomným súkromnoprávnym rysom týchto vzťahov bola len určitá obmedzená vôľa účastníka zmluvy, ktorý uzavieraním zmluvy plnil vlastne skôr príkaz, ako prejavoval svoju vlastnú vôľu. Vlastné záujmy boli týmto subjektom pojmovovo odoprené. Opakovane sa deklarovalo, že vlastná vôľa účastníka zmluvy je v službách jeho funkcie ako výkonného článku socialistickej ekonomiky. Napriek tomu však samozrejme vlastné záujmy zmluvných strán existovali a narušovali systém. Záväzkové právo sa tak stalo nástrojom, ktorý mal vytvárať právne vzťahy, ktoré sa od skutočných záväzkov veľmi vzdialili. V hospodárskom práve mali byť spoločne upravené vzťahy medzi rovnoprávnymi subjektami – socialistickými organizáciami a vzťahy nadriadenosti a podriadenosti, resp. vzťahy nadradenosti, nerovnosti. Majetkové vzťahy medzi socialistickými organizáciami sa považovali za odlišné od obdobných vzťahov, ktorých subjektami sú občania, pretože sa uskutočňujú na základe štátneho plánu a na jeho realizáciu a teda sú tesne a nerozlučne spojené so vzťahmi v oblasti riadenia národného hospodárstva. Preto potom podľa tohto názoru aj vzťahy socialistických organizácií nadobúdajú kvalitatívne odlišný charakter ako vzťahy, ktorých subjektami sú občania a preto nemôžu byť predmetom občianskeho práva, ale sú predmetom samostatného hospodárskeho práva.

⁴ Šimovič, M.: K novému hospodárskemu zákonníku, In: Právny obzor 162, s. 205

Hospodárskoprávna legislatíva sa usilovala koncipovať komplexný právny predpis, ktorý by zahŕňal nielen zmluvnú sústavu, ale aj sústavu riadiacich a plánovacích vzťahov. Začal sa spor o existenciu hospodárskeho práva, ako samostatného právneho odvetvia, ku ktorému dal podnet článok S. Stunu : „K otázke kodifikácie majetkových práv občanu a hospodárskych práv a povinností socialistických organizácií“, uverejnený v Socialistickej zákonnosti. S. Stuna v tomto článku vysvetlil dôvody, prečo treba pristúpiť k rekodifikáciám a zároveň sa postavil proti tomu, aby bola zachovaná doterajšia jednotná úprava majetkových vzťahov v občianskom zákonníku. Vyslovil sa pre vydanie dvoch kódexov : občianskeho a hospodárskeho zákonníka. Svoje stanovisko odôvodnil rozporom, ktorý panuje medzi osobnou a hospodárskou sférou. V diskusii ku kodifikačným prácam na stránkach Právnik vystúpilo niekoľko ďalších autorov, ktorí buď podporovali Stunovo stanovisko alebo dochádzali k záveru o nutnosti oddelenej legislatívnej úpravy.

Myšlienky o samostatnom kódexe hospodárskeho práva a jeho uznaní za zvláštne právne odvetvie sa ujali niektorí právnici z oblasti teória a praxe. Z. Kratochvíl napísal, že tradičné občianske právo vo svojom univerzalistickom vyjadrení stále viac zastaráva a že od vydania zákona č. 69/1958 Zb., o hospodárskych vzťahoch socialistických organizácií, občiansky zákonník už pre hospodársku sféru aj tak takmer neplatí.

Podľa I. Tomsovej mal byť hospodársky zákonník základom vzniku nového právneho odvetvia, hospodárskeho práva, nemal však byť rozhodujúcim pre určenie jeho rozsahu a obsahu. „Pracovníci praxe, zejména pracovníci hospodárských organizací na poradách a konferencích se vyslovili pro řešení zásadních problémů v jednom kodexu, což je jistě z hlediska praxe vhodné a účelné. Nutno si však položit otázku, zda vznikem kodexu vzniká odvětví práva a zda rozsahem kodexu je dán i rozsah a obsah odvětví práva“. Právne odvetvie vzniká vždy pri vytvorení nových vzťahov a pokiaľ je na tom spoločenský záujem. „Vznikem souhrnné právní úpravy určitých problémů ve formě jednoho právního předpisu – kodexu – právní odvětví nevzniká. Komplexní právní úpravy nemusí vůbec vést ke vzniku nového odvětví práva.“⁵

Vydanie samostatného hospodárskeho zákonníka podporili tiež J. Kobr, J. Štěpina a M. Šimovič.

S určitými výhradami podporila vydanie Hospodárskeho zákonníka M. Knappová.

Pre hospodársky zákonník a pre rozbitie jednoty občianskeho práva boli tiež J. Eliáš a J. Glos, ktorí tvrdili, že je to väčšinové stanovisko českej právnickej obce. Napriek sile tejto

⁵ Tomsová, I.: Poznámky k problému hospodárskeho práva. In: Právnik 1963, s. 578 a nasl.

skupiny a skutočnosti že jej názory zodpovedali plánu vedenia KSČ na prijatie troch samostatných kódexov – občianskeho zákonníka, hospodárskeho zákonníka a zákonníka medzinárodného obchodu namiesto doterajšieho jednotného občianskeho zákonníka sa našli aj takí, ktorí sa postavili pri týmto názorom. Medzi tých, ktorí vystupovali zásadne proti, patrili najmä civilisti V. Knapp, ďalej A. Kanda, a tiež J. Boguszak . Z ďalších, ktorí nesúhlasili so zamýšľanou dezintegráciou občianskeho práva môžeme uviesť J. Fialu M. Knappovú a J.Švestku.,– „Leges imperfectae sa vyskytujú aj v práve občianskom, najmä v onej jeho časti, ktorú niektorí nazývajú právom hospodárskym.“⁶

Celú diskusiu nakoniec predčasne uzavrel administratívny zásah ÚV KSČ, ktorý znemožnil uverejniť stanoviska A. Kandu, ktorý nesúhlasil s oficiálnou líniou strany. „Autor (A.Kanda) byl od počátku odpůrcem této koncepce a své stanovisko vyjádřil již na počátku legislativních prací v lednu 1961. Stať, v níž bylo toto stanovisko podrobně zdůvodněno, nebyla tehdy v Právniku uveřejněna. Domnívám se, že v diskusi o nové koncepci našich kodexů nebylo náležitě teoreticky zdůvodněno, proč se naše legislativní praxe dala touto ojedinělou cestou, která se odlišuje od legislativní úpravy obdobných společenských vztahů v ostatních socialistických zemích.“⁷

Uznesenie ÚV KSČ stanovilo, že úpravu občianskeho zákonníka treba zamerať na každodenné vzťahy, do ktorých vstupujú občania pri uspokojovaní svojich osobných hmotných a kultúrnych potrieb. Ďalej bolo rozhodnuté, že do občianskeho zákonníka nepatrí úprava vzťahov medzi socialistickými organizáciami.

Okrem toho boli samostatne upravené vzťahy v oblasti zahraničného obchodu. Uznesenie ÚV KSČ ukazovalo tiež na snahu rozhodnúť základné vedecké otázky politicky, bez náležitého zváženia argumentov. „...publikovaných prací teoreticky jej (hospodářský zákoník) zdůvodňujících je však v československé literatuře poměrně málo“⁸ Administratívne presadzovanie určitých názorov nevedlo k dobrým výsledkom. Pri práci na príprave nových kódexov sa neskúmalo, či a hlavne v čom tie staré nevyhovujú. „Zpráva velmi přesně rozlišuje dva základní důvody změn právního řádu. Jednak důvod objektivní, tzn. změna společenských vztahů, která nezbytně vyžaduje změnit práva, a jednak důvody subjektivní; na subjektivních důvodech není nic špatného, ale jde o subjektivistické, totiž takové změny právního řádu, které nejsou nutné a které jsou prováděny proto, že se místo operativní činnosti, místo ekonomické činnosti sahá po právním předpisu. I v současném stavu jsme velmi daleko od toho, aby byla zabezpečena plná objektivnost

⁶ M. Knappová: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Praha 1968, s.27

⁷ Kanda, A.: Některé obecné otázky návrhu občanského zákoníku. In:Právnik 9/1963, s.700.

⁸ Knapp,V., Plank ,K.: Učebnice československého občanského práva, Orbis, Praha 1965, s.19, poznámka pod čiarou.

příčin změn právního řádu, a zejména v podzákoně normotvorbě jsou ještě případy - abych tak řekl - hypertrofie právního řádu a zbytečnosti některých právních předpisů.“⁹ Rudolf Bystrický k tomu uvádí: „Nelze považovat za uspokojující jev, že stejné společenské vztahy jsou nově upravovány v jednotlivých socialistických zemích způsobem často odlišným co do systematiky, obsahu i formy, že tyto odlišnosti nejsou odůvodněny objektivními příčinami“¹⁰ A. Kanda požadoval dokázat správnost naší koncepcie. „Aby tedy správnost našich připravovaných kodexů byla spolehlivě dokázána, bylo by třeba buď vědecky vyvrátit správnost koncepce sovětské, maďarské atd., nebo dokázat, že v ekonomice naší země jsou takové odlišnosti od ekonomiky sovětské a ostatních socialistických zemí, které odůvodňují odlišnou koncepci právní úpravy majetkových vztahů a odlišný systém práva v ČSSR. Takovéto argumenty však podávány nebyly a podlé mého názoru ani nejsou. Jestliže u nás byla zvolena koncepce, která se od koncepce ostatních socialistických zemí velmi odlišuje, bylo by tím více třeba tuto odlišnost přesvědčivě zdůvodnit.“¹¹

Potom, čo bolo takto politicky rozhodnuté o základnej koncepcii prác na kodifikácii občianskoprávných vzťahov a prakticky umlčaná akákoľvek ďalšia diskusia, boli zahájené prípravné práce na občianskom zákonníku (Ministerstvo spravodlivosti), hospodárskom zákonníku (Štátna arbitráž ČSSR) a zákonníku medzinárodného obchodu (Ministerstvo zahraničného obchodu).

Zloženie komisií ktoré mali pripravovať uvedené zákonníky bolo obmedzené na stúpecov prijatej koncepcie, komisie boli vytvorené len z tých, ktorí predtým nemali žiadne námietky. Práce prebiehali s vylúčením akejkoľvek možnosti oponentúry a výsledok práce tomu potom plne zodpovedal. Výsledok týchto prác, ktoré prebehli v dvojročnicovom tempe, na rozdiel od rokov 1948-1950 však bez využitia skúseností a tradícií je známy v podobe troch kódexov a to: Občianskeho zákonníka - zákon č.40/1964 Zb. prijatý 28.2.1964, účinnosť nadobudol 1.4.1964, Hospodárskeho zákonníka - zákon č.109/1964 Zb. prijatý 17.6.1964, účinnosť nadobudol 1.7.1964 a Zákonníka medzinárodného obchodu - zákon č. 101/1963 Zb. prijatý 4.12.1963, účinnosť nadobudol 1.4.1964.

Všetky tři kódexy upravovali súkromnoprávne vzťahy, pričom ani jeden z nich nebol chápaný ako všeobecný. Ich samostatnosť vo vzájomnej relácii bola tak výrazná, že mnohé

⁹ Stenoprotokol z vystúpenia V. Knappa na 11. schôdzi Národného zhromaždenia ČSSR 30.6.1966. www.psp.cz/eknih/1964pns/stenoprot/011schuz.

¹⁰ Bystrický, R.: Za marxistickou srovnávací pravovědu, In: Právník č.8/1962, s.710.

¹¹ Kanda, A.: Některé obecné otázky návrhu občanského zákoníku, In:Právník 9/1963, s. 700.

ustanovenia sa v každom z nich prekrývali resp. opakovali. Teoreticky sa potom z existencie samostatných kódexov odvodzovala dokonca samostatnosť troch právnych odvetví, práva občianskeho, hospodárskeho a zahraničného obchodu. Tieto kodifikácie vychádzali z ucelenej teórie, ktorá reagovala na novú politickú a ideologickú objednávku. „Kodifikácie z týchto rokov boli radikálnym rozchodom s právnou tradíciou predvojnového obdobia. Ideologizácia práva tu dosiahla svoj vrchol, ako aj jeho kvalitatívna a kvantitatívna redukcia. Bol prijatý systém oddelených zákonníkov, ktorý narušil jednotu právneho poriadku a ktorý viedol k novodobému právnemu partikularizmu. „¹²

Občiansky zákonník síce ostal hlavnou normou pre úpravu občianskoprávných vzťahov, ale jeho význam vzhľadom na vymedzenie predmetu upadol. Predmet úpravy občianskeho zákonníka bol obmedzený len na majetkové a osobné vzťahy, ktoré vznikali v oblasti uspokojovania osobných potrieb, ktorých subjektami boli len vtedajšie socialistické organizácie a občania, ako aj tie spoločenské vzťahy, v ktorých vystupovali občania medzi sebou navzájom. Občianskoprávna úprava vlastníctva sa sústredila len na právnú úpravu osobného vlastníctva, ktorého predmetom boli spotrebné predmety získané predovšetkým prácou. Každý z týchto kódexov sa aplikoval na stanovený okruh vzťahov samostatne. Medzi zákonníkmi nebol pomer subsidiarity.

Dôsledkom toho bolo, že vzťahy s cudzím prvkom, ktoré podliehali československému právu, boli podriadené len zákonníku medzinárodného obchodu, ale nie občianskemu, hospodárskemu atď. zákonníku. Režim týchto vzťahov bol oddelený od režimu tuzemských vzťahov.

Ďalším dôsledkom bolo, že vzťahy medzi socialistickými organizáciami boli upravené len hospodárskym zákonníkom. Občiansky zákonník upravoval len vzťahy medzi občanmi navzájom alebo medzi občanmi na jednej strane a socialistickými organizáciami na druhej strane. Hospodársky zákonník iba v dvoch prípadoch pripúšťal použitie ustanovení Občianskeho zákonníka. Hranica medzi legislatívnou úpravou občianskeho práva a hospodárskeho práva bola veľmi ostrá a zásadne neprekročiteľná. Oblasť výroby upravená hospodárskym zákonníkom sa právne oddelila od oblasti „spotrebiteľskej“, ktorá bola upravená občianskym zákonníkom.

¹² Pelikánová I. a kol. : Obchodní právo I.díl, Codex Bohemia, Praha 1998, s. 37.

Hospodárske právo bolo disciplínou úplne odlišnou od obchodného práva. Rozdiel medzi obchodným a hospodárskym právom nespočíva len v autonómii hospodárskeho práva, jeho oddelení a relatívne samostatnom vývoji. Rozdiel je najmä v podstate. Hospodárske právo bolo predovšetkým právom verejným, obchodné právo bolo predovšetkým právom súkromným, aj keď bolo poznamenané početnými prvkami verejného práva. Vertikálne vzťahy boli vzťahy mocenské, vzťahy riadiace, horizontálne vzťahy boli vzťahy koordinačné, nie konkurenčné. Nestála proti sebe rôzna vôľa, ale len nositelia rôznych funkcií v rámci tej istej jedinej a zvrchovanej plánovacej vôle. Hospodárske právo bolo vytvorené ako nové, samostatné právne odvetvie, ktoré upravuje vzťahy v socialistickej ekonomike. Jednalo sa o právnu úpravu konštruovanú na odlišný hospodársky systém, ako je súčasný. Pre ekonomiku založenú na súkromnom vlastníctve a trhových vzťahoch je socialisticke hospodárske právo nepoužiteľné.

Kodifikácie z rokov 1963-65 mali prispieť hlavne k zjednodušeniu právneho poriadku čo sa podarilo, ale len čo sa týka počtu právnych predpisov. Sám hospodársky zákonník zrušil 101 zákonov, vládnych nariadení, vyhlášok a základných podmienok dodávky. V určitých smeroch ale skomplikovali právny poriadok tým spôsobom, že niektoré právne inštitúty, ktoré boli predtým upravené v jednom právnom predpise, boli teraz upravené vo viacerých právnych predpisoch. Rozdrobenosť právnej úpravy sa prejavila v právnej úprave jednotlivých právnych inštitútov, ktoré boli bez zvláštnych dôvodov rozdielne upravené v jednotlivých kódexoch. Napr. právna úprava zodpovednosti za škodu bola samostatne a rozdielne upravená v občianskom zákonníku, hospodárskom zákonníku, v zákonníku práce ako aj v zákonníku medzinárodného obchodu, alebo právne postavenie socialistickej organizácií, ktoré bolo upravené v štyroch právnych predpisoch. Nejednotná úprava bola ťažko zrozumiteľná nielen pre právnikov. Napriek služobnosti koncepcie hospodárskeho práva voči panujúcemu politickému režimu obsahovala hospodárskoprávna úprava niektoré racionálne prvky, napr. veľa výhod mala úprava neverejného a rýchleho arbitrážneho konania.

Literatúra :

[1] Suchoža, J.: Hospodárske zmluvy, In: Právny obzor, Bratislava 1985

[2] Pelikánová, I. : K diskusi o hospodárskom právu v sovietskej právnické literatúre, In: AUC Iuridica, 1979, 1-2, s. 95 - 133

[3] Čapek, K. – Kvasnička, V.: O československý hospodárský zákoník. In: Právnik 1963, s. 568.

- [4] Knapp, V., Plank K., : Učebnice československého občanského práva, svazek I. - obecná část, Orbis – Praha 1965, s. 19.
- [5] Šimovič, M.: K novému hospodárskemu zákonníku, In: Právny obzor 162, s. 205
- [6] Kratochvíl, Z.: Predmět a systém socialistického práva občanského. In: Právník 1962, s. 30 a nasl.
- [7] Tomsová, I.: Poznámky k problému hospodářského práva. In: Právník 1963, , s. 578 a nasl.
- [8] Kobr. J.: Poznámky k přípravě hospodářského zákonníku. In: Socialistická zákonost 1961, s. 414-424
- [9] Štěpina, J.: K otázce systému nového občanského zákoníku. In: Socialistická zákonost 1961, s. 363 - 377
- [10] Šimovič, M.: K novému hospodárskemu zákonníku, In: Právny obzor 162, s. 205.
- [11] Knappová, M.: Tři poznámky k osnově hospodářského zákoníku. In: Právník 1963, s. 554-564.
- [12] Eliáš, J. – Glos, J.: K nové kodifikaci občanského práva. In: Právník 1962, s.303-315.
- [13] Knapp, V.: Predmět a systém čs. socialistického práva občanského, Praha 1959,
- [14] Kanda, A.: Některé obecné otázky návrhu občanského zákoníku. In: Právník 1963, s. 699-710
- [15] Knappová, M. – Švestka, J.: Nad rekodifikací českého soukromého práva. In: Právnická fakulta Univerzity Karlovy 1348-1998. Praha 1998, s.17. ,
- [16] M. Knappová: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Praha 1968, s.27
- [17] Kanda, A.: Některé obecné otázky návrhu občanského zákoníku. In: Právník 9/1963, s.700
- [18] Knapp, V., Plank ,K.: Učebnice československého občanského práva, Orbis, Praha 1965
- [19] Stenoprotokol z vystúpenia V. Knappa na 11. schôdzi Národného zhromaždenia ČSSR 30.6.1966. www.psp.cz/eknih/1964pns/stenoprot/011schuz.
- [20] Bystrický, R.: Za marxistickou srovnávací pravovědu, In: Právník č.8/1962, s.710.
- [21] Kanda, A.: Některé obecné otázky návrhu občanského zákoníku, In: Právník 9/1963, s. 700.
- [22] Pelikánová I. a kol. : Obchodní právo I.díl, Codex Bohemia, Praha 1998, s. 37.

Kontaktné údaje na autora - email:

holub@euba.sk